

TÜRK İŞ HUKUKU AÇISINDAN ANAYASA MAHKEMESİ VE İPTAL KARARLARI

Av. Suphi Nahit OKAY

Bilindiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, çalışma hayatımızla ilgili sosyal ve ekonomik hakların temel ilkelerini kapsamaktadır. Ayrıca sendika kurma hak ve özgürlüğünü düzenlemekte ve güvenceye bağlamaktadır.

Türkiye’de Anayasa üstünlüğü ve yasaların Anayasaya uygunluğu bugüne kadar ne gibi aşamalar geçirmiştir? Bu sorun üzerinde sırası gelmişken tarihin akışı içinde biraz durmak gerekmektedir. Gerçekten, bu konu ötedenberi hukuk devleti niteliğini taşıyan bütün demokratik Batı ülkelerinde de tartışıla gelmiştir.

Anayasanın üstünlüğü prensibi, yasama, yürütme, yargı organlarıyla idarenin Anayasaya uymak zorunluğunu ortaya koymaktadır. O halde “yasama organınca kabul edilen ve yürürlüğe konan her kanun Anayasaya uygun mudur?” sorusu ile karşılaşmaktayız. Buna verilecek cevap elbette hayırdan ibarettir. Çünkü, bütün ülkelerdeki ve memleketimizdeki tarihî gelişim ve tatbikat bunu doğrulamaktadır. Burada, yasaların Anayasaya uygunluğu nasıl kontrol edilebilir, ya da sağlanabilir? sorusu akla gelebilir. Bugün için, kontrol yetkisinin yargı organına verilmesi esasında hemen bütün demokratik hukuk Devletleri birleşmektedirler. Yalnız sistemin ayrıntılarında bazı farklar vardır. Bunları da şöylece özetleyebiliriz :

- a) Uygunluğun adli Mahkemelerce kontrol edilmesi,
- b) Başvurmalar adli mahkemelere yapılmakla birlikte, kesin kararın itiraz yoluyla en yüksek yargı organınca verilmesi,
- c) Bunun için özel olarak yüksek bir ihtisas mahkemesi (Anayasa Mahkemesi) kurulmasıdır. Bütün dünyada bugün cari siste-

me böylece değindikten sonra, şimdi Türkiye'nin geçirdiği aşamaları kısaca belirtmeye çalışalım.

UYGULAMA BAKIMINDAN TÜRKİYE'NİN GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR

1 — Gerek 1876 Kanunu Esasisinde, gerek 1908 İkinci Meşrutiyet Anayasasında bu konuya ilişkin hiç bir hüküm ve açıklık yoktu. Bunu olağan saymak gerekir. Çünkü ilk döneminde teokratik ve monarşik bir devlet niteliğinde olan, sonraları Mebusan ve Ayan Meclisleri içinde siyasal parti tahakkümüne dayanan Osmanlı Devleti zamanındaki Anayasalarda böyle bir denetim sistemi doğal olarak söz konusu olamazdı.

2 — Birinci Cumhuriyetin 1921 ve 1924 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanunlarında, kanunların Anayasaya aykırı olmayacağı prensibi kabul edilmiş, ancak, aykırılığın kontrolüne ilişkin herhangi bir hüküm sevkedilmemiştir. Bu durum doktrinde ve (Yargıtay, Danıştay gibi) yüksek yargı organlarında tereddütlere ve farklı içtihatlar yol açmıştır. Bunların bir bölümü, 1924 tarihli Anayasanın 103 üncü maddesinden esinlenerek herhangi bir dava mahkemesinde, bir kanunun uygulanması sırasında, ileri sürülebilecek aykırılık iddiasının incelenebileceği, aykırı olduğu kanısına varıldığı takdirde, uygulamaktan kaçınılmasının mümkün olduğunu savunmuşlardır. Çünkü bu düşüncede olanlar Anayasanın üstünlüğü, Anayasanın hiç bir hükmünün ihmal edilemeyeceği hakkındaki 103 üncü maddeyi tatbikatta geçerli kılmak ve uygulama olanağı sağlamak gerektiği ilkesine bağlamışlardır.

Diğer bazı yargısal ve bilimsel içtihatlar ise buna karşı doğrultuda belirlemekte, böyle bir çözüm yolu ve biçimi uygun görülmemekte idi. Bu içtihat ve görüşte olanlara göre, mahkemelerin görevi, kanunları uygulamaktan ibarettir. Kanunları yorumlamak hakkı ise yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisin aittir. Bu nedenle mahkemelerin, aykırılık savlarını incelemeye ve karara bağlamaya Anayasada özel bir hüküm bulunmadıkça yetkileri olamayacağı kanısında idiler. Tatbikatta yargıtay'm ve danıştay'm bu gibi kararlarına rastlanılmıştır¹.

1) Bak. Av. Reşit Ülker : Gerekçeli, Notlu, Şerhli ve İzahlı Anayasa Mahkemesi Kanunu adlı kitap, sayfa : 200 - 207.

Böylece, diğer ülkelerde olduğu gibi, bizde de ötedenberi Anayasaya aykırı kanunlara rastlanmıştır. Özellikle çok partili siyasa hayata geçtikten ve 1950 den sonra siyasal iktidarların politik nedenlerle ve iktidar hırsıyla Anayasaya bağlılık eğilim ve hatta zorunluğu zayıflamıştır. Bu suretle de Anayasaya aykırı yasaların sayısı artmış, bunun etkisiyle siyasal ve sosyal bunalım yurt düzeyinde yaygınlaşmaya başlamıştır.

Bu gidiş ve durum karşısında, kanunların anayasaya uygunluğunu sağlamak gereksinmesi kesinlikle kendini göstermiş ve bu işle görevli olmak üzere bir Anayasa Mahkemesi kurulması düşüncesi ve isteği kamuoyuna mal olmuştur. Burada sırası gelmişken çok önemli olan rahatmetli Ziya Gökalp'in tarihe mal olan bir yazısını hatırlamak isteriz : Merhumun 1922 de (*Yüce Mahkeme*) başlığıyla yazdığı bir yazıda Anayasaya aykırılık iddialarını incelemek üzere özel olarak yüksek bir mahkemenin kurulmasını düşünmüş ve ileri sürmüş olmasının büyük önem ve değeri vardır. Çok ilginç ve dikkat çekicidir². Bilindiği gibi, memleketimizde ilk kez, 27 Mayıs devrimini getirdiği 1961 Anayasası ile bu konu çözüme bağlanmış ve Anayasa Mahkemesi adında yüksek bir yargı organı kurulması öngörülmüştür. Sonradan bu mahkemenin kuruluş ve görevlerine ilişkin 44 sayılı kanun kabul edilmiş ve bu suretle Anayasa Mahkemesi kurularak işe başlamıştır.

Daha önce de değindiğimiz gibi, yabancı ülkelerin bir kısmında kanunların anayasaya uygunluğunu dava mahkemeleri denetlemektedir. Diğer bir bölümde ise, bu görev ve yetki, Anayasa Mahkemesi adı verilen ve özel olarak kurulan bir yüksek mahkemeye verilmiştir. Bizim 1961 Anayasamız da, ikinci sistemi benimsemiştir.

DENETİM BİÇİMLERİ

Anayasal denetim, uygulamada iki şekilde belirmektedir :

I — Önleyici (*Préventif*) yöntem : Kanunlar, henüz çıkmadan, kabul edilmeden ve yürürlük kazanmadan denetlenmektedir.

2) Bak. aynı eser.

II — Giderici (*Représsif*) sistemdir. Bu yöntemde ise, yasalar, yayımlandıktan ve yürürlüğe girdikten sonra, anayasal kontrole tâbi tutulmaktadır.

Anayasamız, tam ve etkili bir denetime olanak sağlamak maksadıyla bu ikinci sisteme daha çok ağırlık vermiştir. Çünkü, yasama meclislerinde anayasa komisyonları vardır. Kanun tasarılarının Anayasaya aykırı bükümleri kapsamamasını sağlamak ve varsa, bunların aykırılıklarını araştırarak saptamak ve gidermek görev ve yetkisiyle donatılmıştır. Bu bü çeşit önleyici denetim olmakla birlikte, yeterli görülmemiş ve tatbikattan esinlenilerek yargısal denetim sistemi ayrıca getirilmiştir. Türk kanun koyucusu bu sistemi kabul ederken, Alman ve İtalyan yasalarından yararlanmıştı.

YENİ BİR YARGI DALI

1961 Anayasasına göre, yargı erki, ulusal egemenliğin bir parçasıdır. Egemenlik ise, Anayasanın koyduğu ilkeler çerçevesinde yetkili organlar tarafından kullanılır. Yargı yetkisi, Türk ulusu adına ancak bağımsız mahkemelerce kullanılabilir. Soruna bu açıdan bakılınca, kanunların, Anayasaya uygunluğunun yargısal nitelikte denetlenmesi ancak, bağımsız yargı organının kurulması ve görevlendirilmesiyle mümkün olabilirdi. Özel bir Anayasa Mahkemesi kurulmasıyla, Anayasa yargısı diye adlandırılan yeni bir yargı dalı bu anayasamızla bizim de hukuk sistemimize girmiş bulunmaktadır. Böylece adli, idarî ve askerî yargı yanında bir de Anayasa yargısı bulunmaktadır.

ANAYASA YARGISININ YABANCI ÜLKELERDE GEÇİRDİĞİ AŞAMALARIN ÖZETİ

Parlamentonun kabul ettiği yasaların denetlenebileceği dünyada ilk kez, İngiltere'de *Lord Coke* adında bir İngiliz yargıcı tarafından ortaya atılmıştır. Bu konu Amerika Birleşik Devletlerinde ilkin yargısal içtihatlar yoluyla uygulama olanağı bulmuştur. Amerikan örneği, etkisini yavaş yavaş Lâtin Amerikan ülkelerinde de göstermiştir. Kanunda açık bir yetki bulunmamasına rağmen, denetleme işi yargısal içtihadlarla yürütülmüştür.

Yirminci yüzyılın başlarında Anayasa yargısının Avrupa karşısına da sıçradığı görülmektedir. Nitekim, 1911 tarihli Portekiz Anayasası, yargısal denetimi benimsemiştir, Romanya, Norveç ve Yunanistan mahkemeleri de bazı davalarda anayasaya aykırı buldukları kanunları reddetmişler ve uygulamaktan çekinmişlerdir.

İkinci dünya savaşından sonra, Batı ülkeleri Anayasalarınca anayasa yargısal denetimi kabul edilmiştir. 1947 de İtalyan, 1949 da Bonn Anayasaları yargısal denetimi kabul ederek bir yüksek mahkeme (Anayasa Mahkemesi) kurmuşlardır. Fransa'da, 27 Ekim 1946 Anayasasıyla yetkisi sınırlı bir Anayasa Komitesi kurmuştu. Sonradan 4 Ekim 1958 Anayasası ile bu komite Anayasa Konseyine dönüştürülerek yetkisi genişletilmiştir.

1946 Japon, 1947 Çin ve 1949 Hindistan Anayasaları da bunlar arasındadır. Yani, bu Anayasalar da yargısal denetimi benimsemişlerdir³.

YASALARIN ANAYASAYA UYGUNLUĞUNUN DENETİMİNE ESAS OLAN TEMEL DÜŞÜNCELER

A. Demokrasi Anlayışı :

Amerika'da, İkinci Dünya Savaşından sonra Batı Avrupa'da ve 1961 Anayasasıyla Türkiye'de yasama organının üstünlüğünü güden klâsik demokrasi anlayışından uzaklaşmıştır. Anayasayı, yasama organının davranışlarına karşı yargı organının bekçiliğine bırakan temel ilkeler belirlemiştir. Bu gidiş ve anlayış, çoğunluğun egemenliğini sınırlandırma eğiliminin ve ihtiyacının açık bir belirtisi sayılmıştır.

B. Kuvvetler Ayrılığı Prensibi :

Yasaların, Anayasaya uygunluğunun yargısal denetimini kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir gereği sayan devletler (örneğin, Amerika

3) Bak. Dr. Metin Kıratlı : (Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi) adlı eser, 1966, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları, sayfa : 11 - 15.

Birleşik Devletleri) bulunduğu gibi, İkinci Dünya Savaşından önce Avrupa karasında aykırı olduğu görüşünü savunanlar da vardı. Aslında bu konunun doğrudan doğruya kuvvetler ayrılığıyla bir ilişkisi bulunduğu ve bu ilke ile çelişkiye düşeceği fikri rağbet kazanmamıştır. Sorun, Anayasa üstünlüğünü korumak, siyasal iktidarları ve yasama organını buna uymaya zorlamak, Anayasaya aykırı kanunların çıkmasını önlemek ya da çıkanların aykırılığını gidermek yahut düzeltmektir. Bunun en uygun tedbiri de yargısal denetimde bulunmuştur. Çünkü, yargı organı bağımsızdır. En büyük güvence budur.

C. Hukuk Devleti İlkesi :

Bir Hukuk devletinde en başta, Anayasanın tanıdığı temel hak ve özgürlüklerin güvenliği sürekli olarak güvenceye bağlanmış olması gelir. Yalnız kanunların koruyucu hükümleri ve müeyyideleri yeterli sayılmaz. Bunların yasama organına karşı da korunmaları gerektiğini uzun yılların tecrübesi ortaya koymuştur. Bu bakımdan yargı denetimi zorunlu görülmüştür. Bu sonuç, hukuk devleti anlayışının gelişmesi ve zaferi olmuştur.

D. Anayasanın Üstünlüğü Düşüncesi :

Yasaların Anayasaya uygunluğunun temel dayanağı, kuşkusuz Anayasanın yasalara üstünlüğü düşüncesidir. Ana kaynak budur. Gerçekten, bu temel düşünce ve ilkeden bir an için uzaklaşıldığı takdirde yasama organlarının bazı ülkelerde ve zaman zaman ülkemizde görüldüğü üzere, Anayasaya aykırı kanunlar çıkarıp yürürlüğe koyduklarına rastlanmıştır. Bu suretle de temel hak ve özgürlükleri kısıcı ya da büsbütün kaldırmacı hükümlerini açık veya kapalı kapsayacak biçimde uygulamaya koydukları görülmüştür. Böylece Anayasal hak ve özgürlüklerin Anayasa teminatına rağmen güvenceden yoksun kalabilecekleri sonucu doğmuştur. İşte bu temel düşünce ve felsefe ile ve uygulamada görülen acı örneklerden esinlenerek başka bir deyimle, Anayasanın üstünlüğü ilkesine sıkı sıkıya sağlanarak yargısal denetime gidilmiştir⁴.

4) Aynı eser, sayfa : 3 - 10.

**YARGISAL DENETİM DIŞI BIRAKILAN
YASALAR VE KONULAR**

1 — Türk Anayasasının 153 üncü maddesinde ve Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usulleri hakkındaki 44 sayılı kanunun 24 üncü maddesinde devrim yasaları korunmuş ve bunların Anayasaya aykırılıklarının iddia edilemeyeceği açıklanmıştır. Bu yasalar şunlardır :

- a) 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu,
- b) 25 Kasım 1341 tarihli ve 671 sayılı Şapka İktibası Hakkında Kanun,
- c) 30 Kasım 1341 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin kapatılmasına ve türbedarlıklarla bir takım ünvanların men ve ilgasına ilişkin Yasa,
- ç) 17.2.1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenîsiyle kabul edilen evlenme akdinin evlendirme memuru tarafından yapılacağına dair medenî nikâh esası ile aynı kanunun 110 uncu maddesi,
- d) 20.5.1928 günlü ve 1288 sayılı uluslararası rakamların kabulü hakkındaki kanun,
- e) 1.11.1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk harflerinin kabul ve uygulanması hakkındaki Yasa,
- f) 26.11.1934 tarihli ve 2590 sayılı efendi, bey, Paşa, gibi lâkap ve ünvanların kaldırıldığına dair Kanun,
- g) 3.12.1934 tarihli ve 2596 sayılı bazı kisvelerin giyilemeyeceğine dair Kanun,
- h) Anayasamızın geçici 4 üncü maddesinin 3 üncü fıkrasında ve Anayasa Mahkemesinin kuruluş ve görevi hakkındaki 44 sayılı kanunun geçici 6 ncı maddesinde açıklandığı üzere, normal demokratik rejimi bütün teminatıyla kurmak amacıyla gerçekleştirilen ve yürütülen 27 Mayıs 1960 tarihinden Kurucu Meclisin toplandığı 6 Ocak 1961 tarihine kadar Millî Birlik Komitesince çıkarılan Kanunlar'dır.

2 — *Uluslararası Antlaşmalar* : Anayasamızın 65 inci maddesinin birinci fıkrasına göre, Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı Devletlerle ve Uluslararası Kurullarla yapılacak antlaşmaların yürürlüğe konması, bu antlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmasına ve bir kanunla uygun bulunmasına bağlıdır. Son fıkrasına göre de, böylece usulüne uygun olarak yürürlüğe konmuş olan Uluslararası Antlaşmalar, Kanun hükmündedir. Aynı maddenin 4 üncü fıkrasında da, Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü antlaşmalar hakkında aynı usulün uygulanacağı kesinlikle açıklanmıştır. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiasıyla ne iptal davası ne de itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Ancak, bu gibi antlaşmaları onaylayan kanunlar için anayasamızın 149 ve 151 inci maddelerine göre Anayasa Mahkemesine başvurmak mümkündür. Anayasa Mahkemesinin kuruluşuna ait 44 sayılı kanunun 23 üncü maddesinde de, Uluslararası Antlaşmalar hakkında Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılmayacağı ve bu mahkemeye itiraz yoluyla da başvurulamayacağı esas kabul edilmiştir. Böylece Türkiye, batı demokrasisi hukuk sistemi içinde Antlaşmaların Anayasaya uygunluğunu Yargı denetimi dışında bırakılan sayılı bir kaç ülkeden biri olmuştur⁵.

3 — *Meclis Yorumları ve Yasama Kararları* : 1924 Anayasasının 26 ncı maddesinde, Yasama Organına kanunları yorumlama yetkisi verilmişti. Buna göre bir çok yorumlar çıkmıştı. 1961 Anayasası Yasama organına böyle bir yetki tanımamıştır. Bu yorumlar kanun kuvvetinde idi. Bunlar bir kanunla kaldırılmaya kadar yürürlükte kalmışlardır.

Bu gibi yorum kararlarının anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa mahkemesine başvurulması mümkün müdür? sorusu derhal hatıra gelmektedir. Aslında Anayasa Mahkemesine sadece kanunlar ve İç Tüzükler hakkında başvurulabilir. Meclis kararları ve yorumları hakkında 1961 Anayasasında bir açıklık ve hüküm yoktu. Gerçi, kanun terimi ile Meclis kararlarının Anayasa Mahkemesinin denetimi dışında bırakıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Anayasamı-

5) Bak. Dr. Metin Kıratlı : (Anayasa Yargısında Somut Norm Denetimi) (İtiraz Yolu), Siyasal Bilgiler Fakültesi yayımları, 1966, sayfa : 110 - 111.

zın 64 üncü maddesinde yer alan, para basılmasına, Genel ve Özel Af ilânına, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine dair kararlar gibi Meclis tasarrufları bunlar arasındadır. Bunlar şeklen kanun sayılmadıkları için denetim dışında kaldıkları kabul edilmektedir.

Fakat yorum kararları için Anayasa Mahkemesinin kuruluşuna ait 44 sayılı yasa (geçici 5 inci maddede), (25 Ekim 1961 tarihinden önce yasama organınca alınan yorum istemlerine ilişkin kararlar hakkında Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılmayacağı) açıklanmıştır. Ancak, Anayasa Mahkemesi, bu şekilde karar konusu teşkil eden kanun veya kanun mahiyetindeki metinleri veya bunların belirli madde ve hükümlerini yorum istemine ilişkin kararda açıklanan mânâ içerisinde ele almak zorunluluğundadır.

Yukarıda Meclis kararlarının denetim dışı bırakıldığını söylemiştik. Bunun istisnası ise, bir parlamento üyesinin dokunulmazlığına ya da üyeliğinin düşmesine ilişkin Meclis kararlara karşı bu kararın Anayasaya veya içtüzüğe aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulabilir (Anayasa madde : 81)⁶.

4 — *Anayasa Değişiklikleri* : Anayasayı değiştiren kanunlarda Anayasa Mahkemesinin denetimine tâbi midir? Anayasamızda ve 44 sayılı kanunda herhangi bir hüküm yoktu. Yalnız Anayasa değişikliğiyle ilgili yasalarda önerisinde ve kabulünde diğer yasa teklif ve tasarılarına göre bir takım farklar vardır. Ancak 1961 Anayasasının ilk metnine göre, anayasa değişikliğine ilişkin kanunların da yargısal bakımdan Anayasa Mahkemesinin denetimine tâbi olduğu kabul edilmekte idi. Fakat, 1973 de, Anayasada yapılan değişiklikte bu hususta açık bir hüküm kondu. Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkisini düzenleyen anayasanın 147 inci maddesine (Anayasa değişikliklerinin de Anayasa da gösterilen şekil şartlarına uygunluğu denetlenir) diye sınırlayıcı bir fıkra eklendi. Bu suretle anayasa değişikliğine ait bir kanun, Anayasa Mahkemesince ancak, şekil bakımından anayasaya uygunluğu denetlenebilecek, esas yönünden denetlemesi mümkün olmayacaktır. Anayasa Mahkemesinin yetkisinin bu suretle sınırlanması, hukuk devleti açısından ve demokratik rejim bakımından sakıncalı görülmektedir.

6) Bak. aynı eser : sayfa : 96 - 100.

RETTAT BAKIMINDA

Yazma : ...

...

...

ANAYASA MAHKEMESİNİN DENETİM SİSTEMİ

Biraz önce değindiğimiz gibi, Anayasa Mahkemesinin yargısal denetimi, yalnız kanunlara ve Meclislerin İç Tüzüklerine inhisar ettirilmiştir. Meclislerin diğer kararları denetim dışında kalmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, bu denetleme görevini kendiliğinden yapmamaktadır. Böyle bir inisiyatifi yoktur. Başka bir deyimle, bir kanunun ya da İç Tüzüğün Resmî Gazetede yayımlanmasını ve yürürlüğe girmesini müteakip Anayasaya aykırı olup olmadığını, kendiliğinden incelemek ve karar vermek yetkisini haiz değildir. Bu görevni ancak, Anayasaya ve kendi kuruluş kanununda belirtilen yöntem ve biçimde yapabilmektedir. Bunun da iki yolu vardır :

1 — Belli merci ve makamların süresinde ve usulüne uygun olarak açacakları iptal davalarıdır.

2 — Bakılmakta olan her hangi bir davada uygulanmak istenen bir Kanunun ya da her hangi bir maddesinin Anayasaya aykırılığı ileri sürülmüş ve mahkemece de bu hususta ciddi bir kam uyanmış ise, mahkeme, dava dosyasını Anayasa Mahkemesince bir karar verilmek üzere gönderir, denetimin ikinci şekli de budur. Bunun için belli bir süre söz konusu değildir.

Anayasa Mahkemesinin denetimi istekle bağlıdır. Daha açık bir deyimle, hangi kanun veya maddesinin Anayasaya aykırılığı ileri sürülmüş ise, onun hakkında karar vermekle yetinmek zorundadır. Yargısal denetim istekle sınırlıdır. Ancak, kendi kuruluş yasasının 28 inci maddesine göre, Anayasa Mahkemesi, ileri sürülen gerekçelere dayanmak zorunda değildir. Ayrıca, istekle bağlı kalmak kaydıyla başka gerekçe ile de Anayasaya aykırılık kararı verebilir.

Diğer yandan, eğer başvurma kanunun ya da İç Tüzüğün sa-dece belirli madde ve hükümleri aleyhinde yapılmış olup da, bunların iptali kanun veya Tüzüğün diğer maddelerinin veya tamamının uygulanmaması sonucunu doğuruyorsa, Anayasa Mahkemesi, bu ciheti gerekçesinde belirtmek şartıyla kanun veya tüzüğün diğer maddelerinin yahut tümünün de iptaline karar verebilir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, bu hükme dayanarak Devlet Güvenlik Mah-

kemelerinin kuruluş ve yargılama usulüne ilişkin 1773 sayılı kanunun tümünün iptaline karar vermiştir⁷.

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ NİCELİĞİ VE NİTELİĞİ

1 — Anayasa Mahkemesi kararları kesindir. Hiç bir merciin onayına tâbi olmadığı gibi, bu kararlara karşı itiraz yolu da yoktur. Başka bir deyimle, bu kararlara karşı kanunî yollara başvurulamaz. Ancak, Anayasa Mahkemesi kendi kararlarını değiştirebilir ya da kaldırabilir.

2 — Anayasa Mahkemesi kararları bağlayıcıdır. Devletin Yasama, Yürütme ve Yargı organlarıyla idare makamlarını ve tüm gerçek ve tüzel kişileri bağlar. Bütün bu makam ve kişiler, Anayasa Mahkemesi kararlarına uymak zorunluğundadırlar. Yalnız, Anayasa Mahkemesi, diğer mahkemelerden gelen Anayasaya aykırılık iddiası üzerine verdiği kararların olayla sınırlı ve sadece tarafları bağlayıcı olacağına da karar verebilir.

3 — Anayasa Mahkemesi kararları, karar tarihinden itibaren yürürlük kazanır. Ancak, Anayasanın 152 inci maddesinde 1699 sayılı yasa ile yapılan değişiklikle, gerekçeli kararın resmî gazetede yayımlanma tarihi esas alınmıştır. Bu suretle iptal edilen kanun ya da bir maddesi bu tarihten itibaren yürürlükten kalkmış olur.

Anayasa Mahkemesi, lüzum görürse iptal kararının yürürlük tarihini ayrıca kararlaştırabilir. Fakat bu erteleme, kararın Resmî Gazetede yayımlandığı günden başlayarak bir yılı geçemez.

4 — Anayasa Mahkemesinin iptal kararları geriye yürümez. Bu kural, tıpkı yasaların yürürlükten önceki olaylara uygulanmamasına benzer. Bununla birlikte hemen ilâve edelim ki, her kuralın istisnası olabilir. Fakat istisna, kuralı bozamaz. Bu suretle iptal edilen kanun, Anayasa Mahkemesi kararının yürürlüğe girdiği tarihe kadar geçerli sayılmaktadır.

Gerçekte, iptal tarihine kadar o kanun uygulama görmüş, bir takım işlemler yapılmıştır. Bunların hepsini de bâtil saymak top-

7) Bak : 11.10.1975 tarihli Resmî Gazete.

lum hayatındaki düzeni ve istikrarı sarsabilir ve olumsuz yönde etkiler. Nitekim, Anayasanın gerekçesinde de, bu hükmün, sosyal huzur düşüncesiyle konduğu açıklanmış ve belirtilmiştir⁸.

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1 — Anayasa Mahkememiz, 1961 Anayasasıyla meydana gelen hür, demokratik parlamenter sistemin, kurulan düzenin ve Anayasal kurumlar arasındaki dengenin temeli ve dayanağı olan yüksek bir yargı organıdır. Siyasal iktidarların ve yasama organının Anayasaya aykırı tasarruflarını düzeltmek, temel hak ve özgürlükleri korumak da en büyük güvencedir. Anayasa Mahkemesi, Türk demokrasisinin, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin en güvenilir ve bağımsız bir organı ve teminatıdır. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesi, statik değil, dinamik bir anlayış içinde olmalıdır. Yargısal denetim görevini yerine getirirken Anayasanın amaç ve hedefini dikkate almalıdır.

Temel hak ve özgürlüklerin yorumlanmasında ve bunların özüne dokunulmasında ileriye dönük bir görüşün temsilcisi olmalıdır. Genel olarak Anayasa Mahkemeleri esasen, toplumdaki sosyal güçlerin dengesi üzerinde etkilerini gösterdikleri gibi kendileri de karşılıklı olarak bu güçlerin etkisi altında kalırlar.

2 — Yargısal denetim görevlerinde Anayasa Mahkemeleri, Parlamentolara karşı kendi iradelerini değil (Anayasanın iradesini) çıkardıkları genellikle kabul edilmektedir.

3 — Yargısal denetim, hukukun üstünlüğü prensibine ve Anayasanın temel ilkelerine dayanmalı ve bu kaynaklardan esinlenmelidir.

4 — Ekonomik ve sosyal hakların yorumlanmasında, bunların özüne dokunulup dokunulmadığının saptanmasında (Sosyal Devlet) kavramına öncelik ve gereken önem verilmelidir. Kabul edilmek

8) Bak. Dr. Servet Armağan, İst. Üni. Hukuk Fakültesi Yayınlarından (Anayasa Mahkememizdeki Kazai Murakabe Sistemi) adlı eser, 1967, sayfa : 125 - 151.

lâzımdır ki, sosyal devlet kavramının anlamını belli etmede sosyal güçlerin etkisi yadsınmaz. Kuşkusuz yukarıda değinilen fonksiyonların yerine getirilmesi ve belirlenmesi sosyal güçlerin arasındaki dengeye bağlı ve onunla orantılıdır⁹.

ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ ETKENLİĞİ

Anayasa Mahkememizin Klâsik Hukuk ölçüleri ve ilkeleri açısından tartışılan bazı kararlarına rastlanmaktadır. Yüksek Mahkemenin kararları da elbet bilimsel olarak eleştirilebilir. Nitekim, Anayasa Mahkemesine, prensip kararları vermediği, iptalden çekindiği gibi bazı tarizler ve eleştiriler yöneltildiği de görülmüştür¹⁰. Böyle olsa bile Anayasa Mahkemesinin varlığı ve verdiği iptal kararları, Türk demokrasisinin ve Türk toplumunun tarihsel ve sosyal gelişiminde büyük önem ve değer taşımaktadır. Burada örneklerini sayamayacağımız kadar pek çok iptal kararları, siyasî iktidarlara ders vermiş, Anayasaya aykırı kanunların çıkarılması yöntemlerine başvurmanın geçersizliği konusunda uyarıcı olmuştur.

Anayasa Mahkemesinin, yargısal denetim bakımından etkinliğini olumlu yönde gösterdiği ve sürdürdüğü apaçık görülmektedir. Kimi siyasal çevreler ve özellikle kendilerini eski, düşük demokrat Partinin devamı olduklarını söyleyen Siyasal kuruluşun Başkan ve yöneticileri çoğu vakit Anayasa Mahkemesinden yakınmışlardır. Hatta, yasama yetkilerine bir çeşit engel saydıkları Yüksek Mahkemenin varlığına bile acımasız kıymak niyetlerini de zaman zaman ortaya koymaktadırlar. Başka bir deyimle, Anayasa Mahkemesini kaldırmak için Anayasa'da değişiklik yapılması girişimlerine de başvurabilirler. Fakat, bunu hiç bir zaman başaramayacakları kanısındayız. Çünkü, bütün kamu kuruluşları, kimi siyasal partiler, aydın çevreler, kamuoyu ve Türk ulusu, Anayasa Mahkemesine sahip çıkmasını bileceklerdir.

9) Bak. Mümtaz Soysal : (Dinamik Anayasa Anlayışı), 1969, sayfa : 89 - 106.

10) Bak. Dr. Servet Armağan, (Anayasa Mahkememizde Kazai Murakabe Sistemi) adlı eser, 1967, sayfa : 163 - 170.

GENEL BİR BAKIŞLA TÜRK İŞ HUKUKU MEVZUATINI
İLGİLENDİREN İPTAL KARARLARININ
TAHLİL VE İZAHI

Anayasa Mahkememizin Türk İş Hukuku mevzuatına ilişkin iptal kararlarını, tarihsel gelişimi içinde sırasıyla içerdikleri konuları ve gerekçeleri özetleyerek, analizden geçirerek, kendi kanımızı da gerektiğinde açıklayarak sunmaktayız. Böylece, çalışma hayatımıza ışık tutan, Anayasaya aykırı kanunların veya belli hükümlerinin iptaline ait kararları özetleriyle de olsa bir arada görmek ve bu alanda Anayasa Mahkememizin etkenliğini değerlendirmek fırsatını bulmuş olacağımız kanısındayım.

1 — Eski ve yürürlükten kalkmış olan 3008 sayılı 1936 tarihli İş Kanununun Grev hakkını yasaklayan 72 inci maddesinin 1961 Anayasamızın 47 inci maddesine aykırı olduğu Zeytinburnu Asliye Ceza Mahkemesinde ileri sürülmüş ve mahkeme, bu iddianın ciddi olduğu kanısına varmış olması üzerine olay Anayasa mahkemesince itiraz yoluyla incelenmiş ve aşağıda yazılı gerekçeli iptal kararı verilmiştir :

a) İtiraz edilen 3008 sayılı İş Kanununun 72 inci maddesinde grev ve lokavt yasak edilmiştir. Bu hükümle grev hakkı mutlak olarak yasak edildiğinden her ne suretle olursa olsun kullanılması önlenmiş bulunmaktadır.

b) Anayasamızın 47 inci maddesinde, grev hakkı genel surette ve prensip olarak kabul edilmiş ve ancak bazı kayıt ve şartlarla kullanılmasının düzenlenmesi ve istisnaları Kanuna bırakılmıştır.

b) Bu nedenle, grevi mutlak olarak yasaklayan İş Kanununun 72. maddesinin, grev hakkını kesin olarak kabul eden Anayasamızın 47 inci maddesinin 1 inci fıkrasıyla bağdaşmadığı gerekçesiyle 72 inci maddenin grevi yasaklayan hükmü iptal edilmek suretiyle yürürlükten kaldırılmıştır¹¹.

Böylece Anayasa Mahkemesi, Anayasamızın yürürlüğe girdiği ve fakat Grev ve Lokavt hakkında henüz özel bir yasanın çıkarılmadığı,

11) Bak. 15.5.1963 tarihli ve 11404 sayılı Resmî Gazete.

buna rağmen 3008 sayılı İş kanununun grev ve lokavtı yasakladığı bir dönemde, işçilere tanınmış olan grev hakkına ilişkin Anayasa hükmünün, anlam ve amacını belirten, uygulama olanağını ve geçerliliğini sağlayan ve açıklayan önemli bir karar vermiştir.

2 — Diğer yandan yine Anayasa Mahkemesi, 1963/118 esas sayılı ve 15/7/1963 tarihli kararıyla, Anayasamızın 47 inci maddesinde, grev'in bir temel hak olarak tanındığını, fakat lokavt'ın bahsedilmediğini, sadece işverenlerin haklarının kanunla düzenleneceğine işarette yetinildiğini, anayasamızın himayesinde bir temel hak niteliğini kazanmamış olan Lokavt'ın kabul edilmesi veya yasaklanması, kabul edilirse sınırlarının ne olacağını kanun koyucunun bu konuda kayıtlanmasına lüzum görülmemiş olduğunu belirterek ve bu gerekçelere dayanarak 3008 sayılı eski İş Kanununun lokavt'ı yasaklayan 72 inci maddesi hükmünün Anayasaya aykırı bulunmadığına ve bu hükmün iptali için açılmış bulunan davanın reddine karar vermiştir¹².

Anayasa Mahkememizin bu kararı, münderecatı ve içerdiği gerekçeler bakımından çok önemli ve ilginçtir. Özellikle grev hakkının Anayasamızın kapsadığı temel bir hak olduğunu ve lokavt'ın ise bu nitelikte Anayasal bir hak olmadığını, kanun koyucunun lokavt'ı şartlara göre her zaman kısıthacağı gibi büsbütün de kaldırabileceği anlamına gelen bu karar, işveren çevrelerinde bir zamanlar yadırganmış ve tepki ile karşılanmıştı.

3 — Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanlığı tarafından Türk Ceza Kanununun 2275 sayılı yasa ile değişik 201 inci maddesinin grevi yasaklayan ve cezalandıran ikinci fıkrasının Anayasaya aykırılığı iddiasıyla açılan iptal davasının reddine dair Anayasa Mahkemesinin kararı da büyük bir önem ve özellik taşımaktadır. Şöyleki,

a) Anayasaya aykırılığı iddia edilen T. Ceza Kanununun 201 inci maddesinin ikinci fıkrası aynen şöyledir: (her kim cebri şiddet veya tehdit ile gerek ameleyi (işçiyi) ve gerek ticaret ve sanat sahiplerini veya müteahhitleri, yevmiyeleri azaltıp çoğaltmaya veyahut evvelce kabul edilen şartlardan başka şartlar altında mukaveleler kabulüne icbar etmek maksadıyla bir işin tatiline veya nihayet bul-

12) Bak. Av. Suphi Nahit Okay (İş Hukukumuzun Kaynakları) adlı eser, 1965, sayfa : 27.

masına sebebiyet verir veya tatilin devamına âmil olursa altı aydan beş seneye kadar hapis ile cezalandırılır.) bu hükmün iptali istenmiştir.

b) Anayasanın işçilere grev hakkı tanıyan 47 inci maddeye ilişkin Anayasa Komisyonunun gerekçesinde (grev hakkı, bilhassa memleketimiz gibi ona tamamen yabancı olan toplumlarda ancak bazı kayıt ve şartlarla kabul edilebileceğinden, ikinci fıkra bu hakkın düzenlenmesini ve istisnalarını kanuna bırakmıştır) denilmektedir.

c) 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt kanununun 17, 22 ve 31 inci maddelerinde grev'in tanımı, kullanma ve uygulama olanakları ve koşulları gösterilmektedir. Bu hükümler, Anayasanın tanıdığı grev hakkının işçileri serbestçe aralarında anlaşarak ve kanunda gösterilen usullere uygun olarak kullanılabileceğini ve çalışma hürriyetinin bütün hallerde saklı tutulduğunu ortaya koymaktadır.

d) Yukarda açıklanan T. Ceza Kanununun 201 inci maddesindeki eylemin suç sayılabilmesi için, suç meydana getiren unsurların mevcudiyetine bağlıdır. Grev hakkının cebir, şiddet veya tehdit ile kullanılması halinde suç unsurları var sayılır ve bu takdirde işleyene ceza verilebilir. Bu bakımdan işçilerin iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla topluca işi bırakmaları yani grev haklarını kullanmaları halinde dava konusu fıkra hükmünün uygulanmasına yer yoktur. Öte yandan Anayasanın 40 mci maddesinde herkesin dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahip bulunduğu da açıklanmıştır. Bütün bu hak ve hürriyetlerin başkasının hak ve hürriyetlerine dokunmamak şartıyla serbestçe kullanılacağı söz götürmez. Bu konularda cebir, şiddet veya tehdit ile yapılacak davranışların başkalarının hak ve özgürlüklerine dokunacağına da kuşku yoktur.

Yukarda sıralanan gerekçelere göre Anayasa mahkemesi (bu nedenle kanunun cebir, şiddet veya tehdit ile yapılacak davranışları cezalandırması yerindedir. Bu madde ile güdülen amacın çalışma ve sözleşme özgürlüklerini korumak olduğu doktrinde de kabul edilmektedir) düşünce ve kanısı ile ve netice itibariyle iptal isteminin reddine oybirliğiyle karar vermiştir¹³.

13) Bak. 18.6.1964 tarihli 11731 sayılı Resmî Gazete. Anayasa Mahkemesinin 14.4.1964 tarihli ve 1963/202 Esas ve 1964/32 Karar sayılı kararıdır.

4 — 274 sayılı Sendikalar Kanununda değişiklik yapan 1317 sayılı yasanın bazı maddelerinin iptali isteğiyle Türkiye İşçi Partisi tarafından açılan dava sonunda verilen iptal kararı, üzerinde önemle durulmağa değer gerekçeleri ve ilkeleri kapsamaktadır. Sosyal Siyaset ve Hukuk Bilimi açısından da iptal kararı, seçkin bir kaynaktır. Sorunları derinliğine ve genişliğine inceleyen pek değerli bir yapıt niteliğindedir.

Önce kararın özelliğini teşkil eden iki hususa değinmek isteriz:

I — Davayı açan Türkiye İşçi Partisi sonradan kapanmış ve tüzel kişiliği kalmamıştı. Karar safhasında bu husus görüşülmüş ve (Anayasaya aykırı kuralların iptaline yol açacak iddialar kamu düzenini koruma ereğiyle öne sürülmektedir. Buna göre davacı partinin kapatılmış bulunması, Anayasa Mahkemesinin davayı inceleyip karara bağlama yetkisini etkileyemeyeceği) gerekçesiyle davaya bakılmış ve karara bağlanmıştır.

II — Davanın açılmasından sonra 20/9/1971 tarihli ve 1488 sayılı yasa ile Anayasa da değişiklik yapılmıştı. Bu arada davada dayanılan 46 ncı madde de değişmişti. Bu konuda bir sorunla karşılaşmıştır. Anayasa Mahkemesinin incelemesine ve kararma, Anayasanın dava sırasındaki metni mi, yoksa sonradan değişen metni mi esas olacaktı? Anayasa Mahkemesi, (Anayasa değişiklikleri, eski anayasal kurallar yerine yeni kuralların konulması ereği ve kamu düzeni düşüncesiyle yapılmaktadır. Buna göre, bir Anayasa değişikliğinin yürürlüğe girmesinden sonra çözülecek olan öze ilişkin Anayasal sorunların ve bu açıdan karara bağlanacak olan davaların yürürlüğe giren değişik ilkelere göre çözülmesi kuralıdır) gerekçesiyle değişen metnin karara esas olacağını belirtmiştir.

1317 SAYILI YASA İLE DEĞİŞTİRİLEN 274 SAYILI
SENDİKALAR KANUNUNUN İPTAL EDİLEN
HÜKÜMLERİ VE DAYANDIĞI GEREKÇELER

A) Sendikalar Kanununun değişik 5 inci maddesinin 1 numaralı bendindeki (bir kimsenin Sendikaya üye olmasının o Sendikanın yetkili Organının kabulü) şartına bağlanmasını Anayasa Mah-

kemesi, Anayasanın 46 ncı maddesinin (Sendika kurma ve bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma) kuralına aykırı bulmuştur.

İptal kararının gerekçesinde (her bir kimsenin sendikaya girme yetkisi bulunduğu gibi, sendikanın da kendi varlığını ve gelişmesini korumak için sendika çalışmalarına zararlı olacağına inandığı kimseyi kendi içine almaktan kaçınma hakkı vardır. Bu bakımdan üyeliğe engel durumları bulunanların üye olma istemlerinin reddi olağandır. Ancak, kuralın yazılışına göre, kuruluşun yetkili organının kabulü veya reddi, yalnızca onun dileğine ve değerlendirmesine bırakılmıştır. Buna göre, yöneticilerin bir isteklinin sendikaya üye olmasını gerçekten nesnel ölçülere göre engellemeyecek her hangi bir nedenle (örneğin, yetkili organın üyelerinin hoşuna gitmemesi veya sendikaya girmek isteyenlerin ileride kendilerinin sendika içindeki yöneticilikten yoksun bırakabileceğini sanmaları yüzünden) sendikaya girme istemini reddetmeleri yetkileri içindedir. Böyle sınırsız bir yetki ise, Anayasanın 46 ncı maddesinin işçilere tanıdığı, dilediği gibi sendikaya üye olma özgürlüğünü özü bakımından zedelemektedir. Yasada sendikaya girme isteminin reddedilmesi nedenlerine ilişkin her hangi bir kural bulunmadığı gibi, haklı nedene dayanmayan reddetmelere karşı üye adayının dava açabileceğini öngören bir kural dahi yoktur.) denilmiştir.

Yukarıda açıklanan, tatbikattan esinlenen ve sakıncalı yönleri belirmiş olan içtihatlar da göz önünde bulundurulmak suretiyle yazılmış bulunan gerekçe, isabetli ve haklı nedenlere dayanmaktadır.

Burada bir örnek vermek isteriz:

Bir işçinin kanunca öngörülen tüm nitelikleri ve koşulları haiz olmasına karşı, işçi sendikasına üye olmak için yaptığı başvurunun reddedilmesi üzerine mahkemede açtığı dava sonunda verilen kararın temyizi dolayısıyla Yargıtay 9 uncu Hukuk Dairesince verilen kararda yasalarımız üyeliğe giriş hürriyeti yanında, üyeliğe kabul hürriyetini de benimsenmiştir. Bir teşekkül sebep göstermeksizin üyeliğe kabul isteğini reddetmek hak ve hürriyetine sahiptir. İsteği reddolunan kimsenin bu karara karşı itiraza hakkı yoktur. Kabulü isteğiyle açacağı dava dinlenmez. Nitekim gerek Medeni Kanun Gerek sendikalar kanununda üyelik korunmuş ve hususiyetle üyelikten çıkarma kararlarına karşı ilgiliye belirli bir süre içinde mahalli iş

mahkemesine itiraz hakkı tanınmıştır. Halbuki, her iki kanun üyeliğe kabul isteğinin reddine ilişkin karara karşı ilgiliye itiraz hakkı tanınmamıştır. Davanın reddi gerekir denilmiştir¹⁴.

Açıkça görülmektedirki, Anayasa Mahkemesi, bir yandan Anayasaya aykırı kuralın iptaline hüküm verirken diğer yandan ileri sürdüğü ve açıkladığı gerekçelerle de mevcut kanunlardaki boşlukların doldurulmasına ve yukarıda örnek olarak gösterilen yargıtayca çaresizlik ve kanunlara saygınlık nedeniyle verilmiş içtihatları dikkate alarak bu gibi kararların alınmasına mahal bırakılmamasına önem vermiştir.

B) Sendikalar Kanununun değişik 9 uncu maddesinin 2 inci bendinin a, b, c fıkralarında bir işçi sendikasının Türkiye çapında faaliyette bulunabilmesi, İşçi Federasyonlarının ve Konfederasyonlarının kurulabilmesi için öngörülen en az 1/3 çoğunluk şartının Anayasaya aykırılığını tespit için bir hayli araştırma ve inceleme gereksinmesini duymuş ve her konuyu ayrı ayrı nedenlere dayamış ve gerekçelere bağlamıştır. Biz burada bunların içinden bir kısmını özetliyerek vermek zorunluğundayız¹⁵.

Anayasa Mahkemesinin iptale ilişkin kararının gerekçelerini kısaca iki bölümde sunuyoruz:

a) Sendikalar kanununun 9 uncu maddesinin 2 sayılı bendinin (a) fıkrası, işçi sendikasının kurulması için değil, bir işçi sendikasının Türkiye çapında görev yapabilmesi için konulmuş bir kuraldır. Demek oluyor ki, kural, sendikaların kuruluşunu değil yalnızca çalışma alanlarını sınırlandırmaktadır. Her kuruluşun gereği, o kuruluşun gelişmesi ve çalışması olduğundan, işçi sendikasının çalışma alanı için konulan bu sınırlandırma, ister istemez onun kuruluşunu da etkileyecektir. Gerçekten çalışma alanı kuruluşundan önce sınırlandırılmış olan bir işkolu işçi sendikası, daha kurulurken gelişemez durumda ortaya çıkan bir sendika niteliğindedir. Bir sendika kurulduğu anda o işkolundaki sigortalı işçilerin 1/3 üne üye yazamayacağı-

14) Bak. A. Baki Orhaner, Türk İş Hukuku (Yargıtay Emsal Kararları), sayfa : 3 - 12. İşveren Dergisi, Ekim 1967, cilt no. 6.

15) Bu konuda daha ayrıntılı bilgi edinmek için bak : Av. Suphi Nahit Okay, Sosyal Siyaset Konferansları 24 üncü kitap, 1973, sayfa : 237 - 259.

dan, ancak kurulduktan sonraki çalışmaları ile kendisini beğendirip üye sayısını arttırabileceğinden Türkiye çapında çalışma olanağı sağlanmayan sendika, yasanın aradığı 1/3 sigortalı işçi sayısını üye yazma koşulunu gerçekleştiremeyecektir.

Bir temel hakkın, kullanılması olanağını kaldıran ya da bu hakkın kullanılmasını olağanüstü güçleştiren sınırlandırmalar Anayasanın değişik 11 inci maddesi uyarınca o hakkın özüne dokunuyor demektir. Bundan ötürü burdaki kural, sendikaların serbestçe kurulması özgürlüğünü tanıyan 46 ncı maddesine aykırıdır.

b) Tartışma konusu maddenin 2 inci bendinin (b) ve (c) fıkralarında öngörülen 1/3 sınırlandırılmaları da Anayasanın değişik 46 ncı maddesindeki birlik kurma hakkının özüne dokunmaktadır. Çünkü, Anayasa, sendikalar gibi birliklerin de serbestçe kurulmasını güvence altına almıştır. Bir birliğin ilk kuruluşunda belli sayıda üyeyi veya işçiyi birleştirmesi olanağı sağlanamaz. Sendikalar gibi birlikler dahi ancak, kurulduktan sonraki çalışmalarıyle kendilerini beğendirip yeni yeni üyelerin katılmasını gerçekleştirebilirler.

e) 11 inci maddenin iki bendindeki kuralların iptaline ilişkin gerekçeleri de iki ayrı bölümde sunacağız.

1 — İptal edilen kanun hükmü (işçi sendikası kuracak işçinin sendikanın kurulacağı işkolunda en az üç yıldanberi eylemli olarak çalışmış bulunması) şartıdır.

Her hangi bir işkolunda eylemli olarak çalışmayan bir işçinin o işkolunda sendika kurması, yarar yerine zarar doğurabilir. Bunun için sendika kuracak işçinin o işkolunda eylemli olarak çalışan bir kimse olmasının aranması, sendikacılığın ereğine uygun bir sınırlandırmadır. Çünkü, sendikanın uğraşacağı konulardan en önemlisi belli durumda olan işçilerin iktisadî ve toplumsal durumlarının düzeltilmesi olduğuna göre, bu konularda yararlı olabilecek bir örgütün kurulmasında o işkolunda çalışanların durumlarını ve sorunlarını yakından bilmenin, aranması gerekli bir nitelik sayılacağı düşünülebilir. Ancak, üç yıllık bir sınırlandırma, serbestçe sendika kurma hakkının özüne dokunmaktadır.

Yukarıya özetle aktarılan gerekçeye göre Anayasa Mahkemesi eylemli olarak çalışma koşulunu anayasaya aykırı bulmamış sadece, en az üç yıldanberi deyimini iptal etmiştir.

2) Aynı yasanın 11 inci maddesinin 3 sayılı bendinin birinci fıkrasındaki (Uluslararası meslek kuruluşlarının kurulabilmesi için Türkiyede en çok işçiyi temsil eden işçi konfederasyonu olma veya bu konfederasyona bağlı bulunma) koşulunun iptali gerekçesine gelince:

Uluslararası kuruluşlara üye olmada ve böyle bir kuruluş kurmada sendikanın belli sayıda işçiden oluşan bir sendika niteliğini taşımamasının önemi yoktur. Bu kuruluş yaşama ve işleme yeteneği bulabilirse kurulur ve yaşar. O yeteneği bulamazsa dağılıp gider. Uluslararası kuruluşlara katılmanın meslek açısından bir takım yararları vardır. Kamu düzeni veya yararları söz konusu olmadıkça bir örgütü Uluslararası işbirliğinin yararlarından yoksun bırakmak doğru değildir. Söz konusu sınırlandırma, kamu düzenini ilgilendiren bir takım çalışmaların önlenmesi ereğiyle de savunulamaz. Çünkü sendikalar yasasının 10 uncu maddesinde, işçi ve işveren kuruluşlarının Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 1 ve 2 inci maddeleri, 3 üncü maddesinin birinci fıkrası, 4 üncü maddesi, 14 uncu maddesinin son fıkrası ve 57 inci maddesinin birinci fıkralarındaki ilkelere aykırı biçimde çalışan Uluslararası işçi ve işveren kuruluşlarına üye olmaları yasaklanmıştır. Bu tür bir kuruluş katılma kararlarının Bakanlar Kurulu kararıyla iptal edileceği kuralı konmuştur, bütün bu gerekçelere göre, tartışma konusu kural, kamu düzeni düşüncesine dayanan bir sınırlandırma olarak ta kabul edilemez denilmek suretiyle kanun hükmü iptal edilmiştir.

Bize göre, kanunda sevk edilen ve Yüksek mahkemece iptal edilen hükmün açık ve biricik anlamı ve maksadı, güçlü sendikalar yaratmak adı altında mevcut ve şimdilik çoğunluğu haiz bir konfederasyonun tekelciliğini korumak ve pekiştirmekten ibaretti. Nitekim, o tarihteki, neşriyat ve eleştiriler bu kanıyı doğrulamaktadır. Anayasa Mahkemesi bu iptal kararıyla bir taraftan, Türk sendikalarına ve daha üst kadamedeki kuruluşlara Anayasanın temel ilkeleri çerçevesinde serbestçe Uluslararası kuruluşlara katılma olanağını sağlamış, bunu sınırlayan yasağı kaldırmış, diğer yandan da bundan sonrası için Yasama organına da ışık tutmuştur.

d) Türkiye İşçi Partisinin iptalini istediği diğer bir kanun hükmü de şudur:

1317 sayılı kanunla sendikalar kanununun mesleki kuruluşların faaliyetlerini düzenleyen 14 üncü maddesinin J fıkrasına eklenen (nakit mevcudunun % 30 udan fazla olmamak ve ilgisine göre en çok üyesi bulunan işçi veya işveren konfederasyonunun muvafakatını almak kaydıyla sınaî ve iktisadî teşebbüslere yatırımlar yapmak) hükmüdür.

Anayasa Mahkemesi, Sendikaların kooperatifler kurmasını, para varlıklarından % 30 zunu aşmamak üzere iktisadî ve sınaî işletmelere yatırımlarını Anayasaya aykırı bulmamış, iptal isteminin bu kısmını reddetmiştir.

Ancak, (sendika paralarının güçsüz işletmelere yatırılması nedeniyle sendikaların zarara uğramasını önlemek için, yatırım yapılmasından önce yatırım kararının bir denetimden geçirilmesinin yararı olabileceği, bu yolla sendika varlığının güven vermeyen işletmelere yatırılmasının önlenmiş olacağı öngörülmüştür. Fakat, bu denetim yetkisinin sendikanın bağlı bulunmadığı bir konfederasyona verilmesi, sendikaların serbestçe çalışmalarını öngören Anayasanın değişik 46 ncı maddesine aykırı bulunmaktadır) denilmek suretiyle kanun hükmünün bu kısmını iptal etmiştir.

Yukardanberi açıklamasına ve analizine çalıştığımız iptal kararıyla Anayasa Mahkememiz, Türk Demokrasinin vazgeçilmez birer unsuru olan Sendikaların, Anayasa çerçevesinde temel hak ve özgürlüklerini korumak ve sürdürmek olanağına kavuşmalarını sağlamış ve güvencesini vermiştir.

ANAYASA MAHKEMESİNİN DİĞER BİR İPTAL KARARI

5 — 1936 da kabul edilen eski ve yürürlükten kalkmış olan 3008 sayılı İş Kanununun otuz küsur yıl yürürlükte kaldığı, bir çok eksikleri olduğu görülmüştü, yetersizliği kesinlikle belirmişti. Yeni sosyal şartlara ve ihtiyaçlara göre hazırlanan bir kanun tasarısı Meclisten geçerek kanunlaşmıştı. 12.8.1967 tarihli ve 12672 sayılı resmî gazete ile yayımlanmak suretiyle yürürlüğe giren 931 sayılı İş Kanunu, 3 yıl 3 ay yürürlükte kaldıktan sonra Anayasa Mahkemesince (kanun tasarısını görüşen Meclis komisyonunun dengeli bir kuvvet oranında te-

şekkül etmemesi nedeniyle) iptal kararı 12/Kasım/1970 tarihinde yürürlüğe girmiş olmasına rağmen, henüz yeni bir iş kanunu çıkarılmamıştı. Böylece çalışma hayatında büyük bir boşluk meydana gelmişti. Kimi İş mahkemeleri yeni iş kanunu çıkıncaya kadar davaları ertelemekte idiler. Kanundan doğan ve asgari normları belli eden konularda ve bu açıdan işçi haklarında kritik bir devreye girilmişti. Nihayet bir hayli gecikme ile 25/8/1971 de kabul edilen 1475 sayılı İş Kanunu yürürlüğe kondu. Bugün uygulanmakta olan en son iş kanunu da budur.

